

Fecr Yayınlan: 568

İSLAM TARİHİNDE İLK DÖNEM HUTBE VE YAZIŞMALARI
VE
ABDÜLGÂFİR EL-FÂRİSÎ'NİN *EL-MÜFHİM*İNDEKİ ÖRNEKLERİ

Dr. Abdülkadir PALABIYIK

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Editör
M. Hanefi PALABIYIK

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: (0312) 395 85 71
(Sertifika No: 47/479)

1. Baskı: Eylül 2022

ISBN: 978-625-8304-15-2

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TIC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

İSLAM TARİHİNDE İLK DÖNEM
HUTBE VE YAZIŞMALARI
VE
ABDÜLGÂFİR EL-FÂRİSÎ'NİN
*EL-MÜFHÎM*İNDEKİ ÖRNEKLERİ

Dr. Abdülkadir PALABIYIK

Ankara 2022

Dr. Abdülkadir PALABIYIK

1964 yılında Afyon ili Bolvadin ilçesi Kemerkaya kasabasında doğdu. İlk ve ortaokulu kasabasında okuduktan sonra İzmir'e geldi ve İzmir İmam-Hatip Lisesi'nden mezun oldu (1983). Aynı yıl Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesine başladı ve 1987 yılında da buradan mezun oldu. 1988 Kasım'ında aynı fakülde de Hadis Anabilim Dalında Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. Bu arada yaz tatillerinde hocası merhum Prof. Dr. Ali Yardım ile Anadolu'nun pek çok il ve ilçesindeki yazma eser ihtiva eden kütüphaneleri dolaşıp oralardaki yazma eserlerle mimari eserleri inceleyip bilgi ve görgüsünü geliştirdi. Bu seyahatler onun hadis kültür ilişkisi ve kültürel hadisçilik alanına yönelmesine etki etti ve bu alanlarda çalışmalar yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	9
GİRİŞ	13

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAP KÜLTÜRÜNDE HUTBE VE HİTABET	17
1.1. HUTBE VE HATİP	19
1.2. İSLAM ÖNCESİ ARAPLARDA HİTABET	20
1.3. İSLAM SONRASI ARAPLARDA HİTABET	25
1.4. BİR EĞİTİM ARACI OLARAK HUTBE	29
1.5. TARİHİ SÜREÇTE HUTBE UYGULAMALARI	33
1.6. GÜNÜMÜZDE HUTBELER	35

İKİNCİ BÖLÜM

VESİKALAR	39
2.1. KAYNAKLARI AÇISINDAN VESİKALAR	43
2.2. VESİKALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	47
2.2.1. Vesikaların Çeşitlilik Açısından Değerlendirilmesi ..	47
2.2.1.1. Hutbeler	48
2.2.1.2. Mektuplar	48
2.2.1.3. Ahidler/Fermanlar	49
2.2.1.4. Kalam/Sözler	49
2.2.2. Vesikaların Muhteva Yönünden Değerlendirilmesi..	49
2.2.2.1. Hutbeler	49
2.2.2.1.1. Hz. Peygamber'in Hutbeleri	49
2.2.2.1.2. Hz. Ebû Bekir'in Hutbesi	50
2.2.2.1.3. Hz. Osman'ın Hutbesi	50

2.2.2.1.4. Hz. Ali'nin Hutbesi	51
2.2.2.1.5. Muaviye b. Ebî Süfyan'ın Hutbesi.....	51
2.2.2.1.6. Ömer b. Abdülazîz'in Hutbesi.....	51
2.2.2.1.7. Haccâc b. Yûsuf'un Hutbesi.....	51
2.2.2.2. Mektuplar	52
2.2.2.2.1. Hz. Peygamber'in Mektupları.....	52
2.2.2.2.2. Ebû 'Ubeyde b. Cerrah ve Muaz b. Cebel'in, Hz. Ömer'e Mektupları ve Hz. Ömer'in Onlara Cevabı	52
2.2.2.2.3. Hz. Osman'ın, Hz. Ali'ye Mektubu	53
2.2.2.2.4. Hz. Ali'nin, İbn Abbas'a Mektubu	53
2.2.2.3. Ahidler/Fermanlar.....	53
2.2.2.3.1. Hz. Ebû Bekir'in, Hz. Ömer'e Ahdi	54
2.2.2.3.2. Kureşliler İle Hudeybiye'de Yapılan Antlaşma.....	54
2.2.2.3.3. Hz. Ömer'in Abdullah b. Kays'a Gönderdiği Ahidname/Fermân	55
2.2.2.4. Kelam/Sözler	55
2.2.2.4.1. Hz. Âli'nin Sözü	55
2.2.2.4.2. İbn Abbas'ın Sözü.....	56

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME..... 57

METİNLER VE TERCÜMELERİ..... 63

خطبة للنبي صلى الله عليه و سلم	65
خطبة له صلى الله عليه و سلم.....	66
خطبة له صلى الله عليه و سلم.....	67
خطبة له صلى الله عليه و سلم في أيام التشريق	69

خطبته يوم فتح مكة صلى الله عليه و سلم	72
[روى زيد بن ثابت أن النبي صلى الله عليه و سلم خطب من منى خطبته بالخيف صلى	
الله عليه و سلم	73
خطبة له صلى الله عليه و سلم	75
كتاب له صلى الله عليه و سلم إلى ملك فارس	76
كتاب له صلى الله عليه و سلم إلى النخاشي	77
عهد لأبي بكر رضي الله عنه إلى عمر بن الخطاب	78
خطبة لأبي بكر رضي الله عنه	79
نسخة عهد الصلح مع قريش عام الحديبية	80
نسخة كتاب كتب أبو عبيدة بن الجراح و معاذ بن جبل إلى عمر بن الخطاب	82
عهد من عهد عمر رضي الله عنه	85
خطبة لعثمان بن عفان رضي الله عنه	88
كتاب عثمان إلى علي حين حصر	89
و من كلام علي رضي الله عنه	90
خطبة [أخرى لعلي] له رضي الله عنه	95
و خطبة	96
و كتب علي [رضي الله عنه] إلى [عبد الله] ابن عباس رضي الله عنه [و هو بالبصرة]	97
كلام لابن عباس رضي الله عنه	98
خطبة لمعاوية بن أبي سفيان رضي الله عنه	99
خطبة لعمر بن عبد العزيز رضي الله عنه	102
خطبة للحجاج بن يوسف	103
BİBLİYOGRAFYA	105
EKLER	111
DİZİN	117

ÖN SÖZ

Felsefi düşünceler ve siyâsî görüşler, nasıl çok kalabalık halk kitlelerine yayılma ve onları kuşatma gayreti içerisinde iseler; bir nevi hayatı algılama ve anlamlandırma vâsıtası olan din de, tebliğ esasına dayandığı için, aynı şekilde yayılma prensibini benimsemiştir.

Bu emrin yerine getirilmesinde en geçerli yol, anlatım; anlatımın ise, tarih boyunca vaz geçilmez vâsıtası “dil” (*lisan*) olmuştur. Allah da, mesajlarını kullarına ulaştırmada, aracı olarak seçtiği elçileri gönderirken, bu hakikate uygun davranıp, “her topluluğa kendi dillerini konuşan peygamberler göndermiştir”.

Hitabet ve şiir dışındaki kitle iletişim araçlarının yok de- necek kadar az olduğu bir devirde gelen Hz. Peygamber de, ilâhî hakikatleri insanlara anlatırken, ister istemez hitabete başvurmuş, hatta özel hatipler ve şairler edinme yollarına gitmiştir.

Bu küçük kitapçıkta, daha önce üzerinde çalıştığımız Abdülgâfir b. İsmail el-Fârisî'nin “*el-Müfhim li Şerhi Garibi Sahibi Müslim*” adlı yazma eserinin sonunda yer alan, bir takım *hutbe*, *mektup*, *ahid* ve *sözler*'in tahkik ve tercümesi yapılmaya çalışılmıştır.

Tahkiki yapılan metinler bir bütünlük teşkil etmemektedir. Büyük bir ihtimalle elimizde tek nüshası bulunan el-Müfhim adlı eseri istinsah eden müstensihin ezbere bildiği ve yok olmasını istemediği bilgileri istinsah ettiği bu eserin sonundaki boş kısımlara yazmasından ibaret olduğunu dü-

şünmekteyiz. Buna rağmen el-Müfhim'in erken dönem olması sonuna ilave edilen çeşitli bilgilerin de tarihî, kültürel ve ilmî değere sahip olması hasebiyle onların da gün yüzüne çıkarılıp okuyucuya sunulması faydadan hali değildi.

Çalışma bir giriş, üç bölüm, sonuç ve bibliyografyadan oluşmaktadır. Bunlardan girişte konunun temellendirmesi yapılarak önemine dikkat çekilmiştir. Birinci bölümde hutbe ve hitabet, İslam öncesi ve sonrasında Araplarda hitabet, bir eğitim aracı olarak tarihi süreçte ve günümüzde hitabet konularına kısaca değinilmiştir. İkinci bölümde de tahkik ettiğimiz vesikaların kaynakları, muhteva ve çeşitlilikleri açısından bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Üçüncü bölüm ise yazma halindeki bu Arapça vesikaların metin tahkikine ve tercümesine ayrılmıştır.

Kitabın sonuna, ayrıca bir de yazma hâlindeki vesikaların orijinallerinin fotokopilerinin bulunduğu ekler kısmı da ilâve edilmiştir. Bu yazmanın müellif hattı, 512/1118; istinsah hattı ise 10 Şevvâl 659/ Ağustos 1261 tarihlidir. Böylece, elimizdeki metinlerin, yaklaşık sekiz asırlık bir mâzisinin olduğunu söyleyebiliriz.

İstinsah tarihi itibarıyla bir hayli eski olan bu yazmanın, bazı vesikalar için belki de en eski kaynak olabileceği kanaatini taşımaktayız.

Konuya vakıf dostların yapılan bir çalışmaya farklı bakış açıları ve yaklaşım tarzları getirmesinin, meselelerin berraklaşması ve eksikliklerin tamamlanmasında önemli katkı sağlayacağı izahtan varestedir. Bu eseri oluştururken bilgi, birikim, fikir ve mesailerini ile katkı sağlayan ve eserin çıkması için teşvik eden değerli mesai arkadaşlarım ve dostlarım Prof. Dr. Himmet KONUR, Prof. Dr. Şükrü KEYİFLİ, Prof.

Dr. M. Hanefi PALABİYİK beylere ve sevgili asistanım Arş. Gör. Tuba ALTUNCU ile Arapça öğretim görevlimiz Mısırlı Esmâ OSMAN Hanım Efendilere şükran ve minnetlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Diğer taraftan annelerini rahmeti rahmana gönderdikleri son iki buçuk yıldır kader ortaklığı yaptığımız ve bir birimize dayanak olup güç verdiğimiz gözümün nuru sevgili yavrularım Zülal Nur ve Yavuz Alp'e en içten sevgi ve muhabbetlerimi sunuyorum.

Noksansız olan sadece yüce yaratandır. Bu mütevazı çalışmanın eksik ve kusurları ile insanlarımıza faydalı olması niyaz ve temennisiyle...

Dr. Abdülkadir PALABİYİK
İzmir 2022